

INTERVJU SA ŠAĆIR HOTIJEM

Priština | Datum: 22.april 2015.

Trajane: 122 minuta

Prisutni:

1. ŠaćirHoti (intervjuisani)
2. Jeta Redža(vodila intervju)
3. Kaltrina Krasnići(vodila intervju/kamera)

Simboli komentara u transkriptu :

() – emocionalna komunikacija

{ } – intervjuisani obja njava gestovima

Ostali simboli u transkriptu:

[] – dodatak tekstu da bi se bolje razumeo

Fusnote su redaktorski dodaci koje daju vi e informacija o mestima, imenima ili o izrazima

š

[Izvu eni deo iz videa-intervjua: voditeljka intervjua pita intervjuisanog o njegovom detinjstvu]

Šaćir Hoti: Normalno, ono čega se sećam, ali i nešto od onoga što su mi pričali roditelji ili starija braća. Znači, ja sam rođen u selu Rogovu u Hasu, tu sam rođen, zna se, blizu reke Beli Drin. Naše detinjstvo se ne može uporediti sa današnjim detinjstvom. Bilo je to sasvim drugo vreme, drug...mislim, bili su drugi standardi. Znači, naše detinjstvo se može sažeti ovako...slobodno mogu reći da smo bili u jednom potpuno informativnom mraku. U to vreme nismo imali nikakav radio ili televizor, prosto, naša sredstva su bila na primitivnom nivou. Ono što je moj brat pričao o meni (smeje se) ja ću vama da ispričam po prvi put. Moj najstariji brat ima 95 godina i sada živi u Prizerenu. On mi je pričao da kada sam ja bio mali, još nisam bio ni progovorio, moj otac je uvek svirao narodne instrumente, kaval, frulu i druge, i, čim bi čuo da otac svira, ja bih odmah došao, čučnuo pored njega kao neka buba, i, tako bi slušao dok on ne bi završio tu melodiju. Izgleda da mi se od tog vremena taj zvuk urezao u pamćenje, u mozak, i da mi se čini da nikad nije prestao. U tom smislu, slično je bilo i sa drugom decom, jer sam bio sugar¹, pa su malo više obraćali pažnju na mene. Imao sam sreću, jer je i moj brat, Ganija, pokojna mu duša, bio veliki majstor, tako da se sećam da je meni kao detetu napravio po prvi put jedno sviralo, pištaljku, od ječmene trske. I čim je on počeo da svira sa njom neku melodiju, ja sam potrčao i uzeo je od njega, proučavao sam malo to sviralo i odmah sam počeo da sviram tu melodiju, tako da su se svi ukućani iznenadili. Dete još ne zna da priča a već zna da svira. Znači, ta me je sreća pratila čitavog života. Sve što bi mi palo napamet ili što je neko imao, moj brat bi napravio za mene. Što se tiče instrumenata, ja nikad nisam imao problema. Sve što bih ja zamislio, ili što sam tražio, on bi za mene napravio.

Znači, može se zamisliti moje detinjstvo u to vreme, životni standard je bio veoma nizak, dok nivo obrazovanja može se smatrati da je bio nula, jer je vladala opšta nepismenost. Znači, igra nam je bila najveća zabava. Na početku, mogu reći, kao veoma mali, igrali smo se sa komšijskom decom, okupljali bismo se tu. Igrali smo različite igre, igrali smo u dvorištu i na poljani. Ali, pravo da ti kažem, sve su one imale takmičarski karakter: ko prvi može trčati do marame, nju smo zvali i našom zastavom, ko može da skače najdalje u jednoskoku ili u troskoku, zatim bacanje koplja. Koplje nismo imali, ali smo koristili štap. Znači, takvih igara smo se dosta igrali, ali ove kao što postoje danas ne: sediš na stolici, otvaraš internet i možeš da igraš razne igrice; tada te igre nisu postojale.

¹ Najmlađe dete, miljenik u porodici

Ovo je bilo, znači, do oko '43-će, do 1943. Tada je moj malo stariji brat je išao u školu. U vreme kada sam se ja pripremao da pođem u školu, ja sam od njega već bio naučio sva slova i četiri osnovne matematičke operacije. Tada sam bio, pravo da ti kažem, veoma radoznao kad će doći taj dan da se upišem, u školu, jer je samnom u školi bio i moj brat od strica, sa kojim sam bio nerazdvojan u mejtepu². Ali, tu nismo nalazili neko zadovoljstvo, jer se sve odvijalo verbalno, učili smo molitve, znači, učili smo i arapsku azbuku koju nismo uopšte razumeli, te, enete, be, ene, be...[navodi arapsku azbuku]; šta kažu, šta? Bilo je dosta... Jedna čudna verbalnost.

I, bili smo u očekivanju da se 1943. i za nas otvori škola, jer su ostali u drugim selima imali školu. I taman, dođe jesen 1943., a već se osećao dah rata, Drugog svetskog rata. I, tako ostadosmo bez početka nastave u prvom razredu do posle rata, tačnije, do 1946. I, rat kao rat, ništa dobro ne može doneti. Znači, uvek se dešavaju loše stvari, ljudske i materijalne štete, štete u... Tako da je rat doneo veoma loše posledice. Te traume uvek traju veoma dugo, pogoto što smo taj rat veoma teško preživeli.

Morali smo, često puta, bežati u planine, ili da boravimo u drugim selima. Kad bi se malo smirilo kod nas, onda bi dolazili iz drugih sela, i sve tako, do završetka rata. Utoliko gore po nas, jer se u našem selu nalazila kula³ ujaka Dina, Dina Godenija. On je bio majstor, jedan samouki ortoped, koji je bio veoma poznat u tim krajevima. U njegovoj kuli je organizovana nekakva odbrana od strane Bali Kombtar⁴, od Balista⁵. Njima je rukovodio, činimi se da se zvao Ćazim Bajraktari, iz okoline Mališeva, otuda negde.

Blizu šest nedelja je trajala odbrana. I, nisu mogli da je uopšte probiju, ipak na kraju su uspeali. Jer je neko iz... Mislim da su oni bili iz Pete partizanske brigade. Oni su na početku, izgleda, pretrpeli štetu, pa su posle, u nameri da se osvete, izabrali su jednog od najboljih mladića iz naše mahale...bio je veoma razvijen, imao je oko 30 godina. Rekoh, naboljeg i najsposobnijeg i koji je bio i bogat.

Kula ujaka Dina se bila pretvorila u pravi odbrambeni bedem, u pravu tvrđavu, u koju nisu mogli da prodru partizani. Priča se da je otpor trajao šest nedelja i da je odbranu bio organizovao Bali kombetar na čelu sa Ćazim Bajraktarijem. Mislim da se zvao Ćazim, dok mu je prezime bio Bajraktari, iz okoline Mališeva. Nakon završetka rata, partizani su izabrali jednog od najočitijih mladića u našema naselju, koji osim što je bio zgodan i fizički dobro razvijen, bio je i dosta bogat, zvao se Zenun, i bio je, takođe, sportski tip i vrlo sposoban. Bilo je to u znak odmazde dok su čitavu zonu smatrali kao tampon zonu, zona gde je postojala škola, sada je to stara škola, u to vreme je bila jedina škola u okolini.

² Veronauka kod muslimana

³ Kamene kuće, karakteristične za jedan deo Kosova

⁴ Balli Kombëtar (Nacionalni Front) je bila albanska nacionalistička i anti-komunistička organizacija osnovana u Novembru 1942 koja je ratovala protiv Nazista i Jugoslovenskih partizana. Bila je pod vojdistvom Midhata Frašrija i borila se za je ujedinjene svih Albanaca pod jednom državom

⁵ "Baslist" je bio naziv članova gore pomenute organizacije

U toj staroj školi je održan skup, kome su prisustvovali skoro svi meštani. Prisustvo je bilo obavezno za sve. Ja i moj brat od strica prikrali smo se mestu, zavukli smo se u neko rastinje i odatle posmatrali i slušali šta se tu događa. Oni su izveli ovog mladića pred narod i za njega rekli da je on narodni izdajnik, da je ratovao protiv nas zajedno sa Balistima i da je osuđen na smrt streljanjem. Poređali su streljački vod, nasuprot nas...ne znam kako se završilo, ali su oni pucali u njega, i, normalno, ustrelili su ga.

Na kraju su pitali: “Ko su njegovi bližnji? Ko je njegov otac? Svi su ćutali, moj otac se približio i rekao: “Ja sam, on je moj sin.” On mu je izrazio saučešće i rekao: “Možete ga sahraniti prema vašim običajima.” Sećam se dobro da mu se moj otac obratio rečima: “Streljali ste jednog vašeg brata, ali, pre ili kasnije, ćete shvatiti da ste mnogo pogrešili.” Jer, nekoliko puta tokom svog govora taj oficir se pozvao na bratstvo-jedinstvo. Ovaj mu reče (smeje se): “Brat sa škavijem⁶ ne mogu biti nikada!” I, tako je to bilo. Taj događaj je ostavio dubok utisak na nas, ostavio je velike traume, jer smo se uvek prisećali tog događaja, tih strašnih scena. To je bilo to... Rat je uvek donosio zlo, nikad dobro, samo štetu, i, trebalo je nam dosta vremena da se nekako vratimo normalnom životu. Takvo je bila naše detinjstvo: nimalo mirno i bezbrižno, već stalno kroz neke ratove, kroz neke nedaće.

U septembru, nakon 1946, otvorila se škola i našoj radosti nije bilo kraja, jer smo, u to vreme, bili željni znanja. Znanje smo dobijali samo u kulama i u odama⁷, gde si uvek mogao da naiđeš na dobre i sposobne govornike i umne ljude. Dobro, to su bila mesta gde si ti mogao da nešto naučiš, ali nisi mogao da naučiš čitanje i pisanje. E, kada se otvorila škola, našoj radosti nije bilo kraja. Jedan učitelj je pokrивao četiri razreda, jer nije bilo dovoljno učitelja. Sećam se prvog školskog dana, prvi i drugi razred u jednoj učionici, treći i četvrti u drugoj, jer je škola imala samo dve učionice. Prvi i drugi razred su išli pre podne, dok drugi i treći pre podne. Znači, mi smo bili u jednoj učionici, drugi razred u drugoj, dok posle podne su išli treći i četvrti razred.

Da, moj učitelj se zvao Salih Prizreni. Ja sam bio naučio slova, što je on odmah uočio. Jednog dana mi reče: “Dođi kod mene, u kancelariju.” Kakva kancelarija (osmehuje se), po prvi put sam bio u tom objektu (smeje se), tada mi je izgledao veoma značajan. Pita me on: “Ti, izgleda, znaš sva slova?” “Da”, rekoh, “ja znam i da čitam.” U to vreme sam bio pročitao nešto...Oso Kuku⁸ od Fište, čak smo je bili naučili napamet. Kada sam ga ubedio da znam i pisati, ja mu rekoh: “Ja znam i četiri matematičke operacije.” “Dokle?” “Sigurno do hiljadu.” On je ostao začuđen i ja ti tako postadoh najmlađi učitelj u istoriji, sve dok nije došla nova učiteljica. On je meni ostavljao prvi razred, a sam je išao u drugi ili obrnuto: on je išao u prvi, ja u drugi. I, tako smo odlično prolazili sve dok nije došla učiteljica Viktor Sopi, čime je, normalno, znatno olakšala posao našem učitelju.

Znači, radilo se u dve smene, pre podne i posle podne; oboje su radili u dve smene.

⁶ Pežorativan naziv sa Srbe od strane Albanaca

⁷ Tradicionalna soba za goste kod Albanaca

⁸ Oso Kuka (1820-1862) je bio Albanski nacionalni hero koji na granici između Crne Gore i Otomanskog Carstva, u momentu kada je shvatio da mu nema spasa, digao seve i utveđenje u vazduh.

I, tako, dođosmo do četvrtog razreda. Do četvrtog razreda sam imao sve petice. Tada su ocene bile od dva do pet, jedinica nije postojala. Otišao je moj brat od strica u školu kako bi mu saopštio kakvim uspehom smo prošli. Učitelj Salih, kada je došao red na mene je rekao: "On je dobar, miran, nije odsustvovao, prolazi odličnim uspehom." I kad je on došao kući on je ocu i majci objasnio: "Učitelj se dobro izrazio o njemu, nema izostanaka, dobrog je vladanja, ali nema dobar uspeh kao ostali, svi su bili vrlo dobri on je odulčan," (smeje se). Nije razumeo šta znači reč odličan, on je izgovarao odulčan.

I, odem ti ja sav srećan i veseo kući, bio sam i najmlađi tako da sam imao bliske odnose sa roditeljima. Uđem ja u odu, vidim da su malo namrgođeni, otac drži u rukama žeravice, kaže: "Vidi ti njega, ničim ga ne opterećujemo, svi prešli vrlo dobrim, a on odulčnim! Zašto nam ovo radiš?" Dobro, sledi kritika roditelja, meni nisu dozvoljavali da im objasnim da sam ja u stvari malo bolji od njih, nisu mi dozvolili ni da zucnem: "Ne da si bolji od njih, već si odulčan. To nije dobro!" I, tako, dok nije došao moj brat i objasnio im da sam ja, zapravo, bolji od njih. E, tek su onda shvatili, bio je to dobar humor (smeje se). Tada su i učitelji počeli da se nadmeću, tako da su i podržavali svoje razrede, tako ti ja dođoh do osmog razreda, koji se u to vreme zvala semi-matura⁹. I, završih ti ja semi-maturu.

[Izvu eni deo iz videa-intervjua: voditeljka intervjua pita intervjuisanog o njegovom detinjstvu]

Bio sam opet skroz odličan. Tada mi neko reče: "Ti, obavezno, moraš da ideš u Učiteljsku." Drugi učitelj...taj iz Učiteljske je mnogo insistirao, zvao se Ćmailj Deda, bio je jedan od najboljih nastavnika u Učiteljskoj. Međutim, Masar Ljuža, koji je bio i moj razredni, je insistirao da idem u gimnaziju jer sam odlično poznavao matematiku. Treći, Ljeoran Stubla, je inistirao da upišem muziku, jer sam imao sluha za muziku. I, ja sam ti bio tada u velikoj dilemi, ge ću i kuda ću: jedan predlaže ovo, drugi ono...ja odlučih sam: "Ja ću izvaditi izvod iz knjige rođenih", jer sam sa saznao da mi treba izvod iz knjige rođenih i školsko svedočanstvo, "i otići u Prizren u šetnju. Upisaću se na prvu školu na koju naiđem i na kojoj bude pisalo 'Srednja škola'."

I, odem ja u Prizren, po prvi put, peške naravno. Trebali smo preći 25 km, tako da smo, normalno, morali ustati u ponoć da bismo stigli na vreme. Sad, možete zamisliti, kakvu smo robu u to vreme imali. I roba nam je bila siromašna. Tako, išao sam i išao, odlučih da nikog ne pitam ništa. Hteo sam da ja sam, ne pitajući nikoga, pronađem školu u koju ću da se upišem. Idem ti ja tako, kad naiđoh na reku Ljumbarl ili kao se onda zvala, Bistrica. Primetim ja jedan most, pa drugi, čujem žubor vode koji me je odmah privukao. Pratim ja taj žubor, da uživam prvo u njemu pa ću se posle baviti ostalim stvarima, dug je dan.

Idem ti ja tako, idem, idem, i idem na gore, kad primetih jednu kuću koja mi se učinila posebnom. Zaustavih se ja, gledam tu kuću kraj Bistrice, gledam...pitam jednog prolaznika: "Je li ova privatna kuća?" "Ne", reče, "ovo je muzej, tu je održana Prizerenska liga." Ja sam bio čuo za nju, ali sam je

⁹ Pola-matura

tada video po prvi put. Nešto dalje od te kuće, recimo oko 20 metara, vidim jedan drugi lepi objekat na kome je na srpskom pisalo, "Srednja Muzička Škola", a ja, iako nisam znao ni reč srpskog razumeo sam da se nešto odnosi na muziku, da je to bila škola. Hajde, rekoh, da pitam, uđoh unutra, vidim, nema nikoga, kad, odjednom, izađe neki visok čovek, zvao se Frank Koci, posle sam saznao da je on brat Akilja, rođeni brat Akilj Kocija. Približio mi se i reče: "Šta tražis, momče?" Rekoh: "Došao sam da se upišem. Kakva je ova škola?" "Pa, ovo je srednja mužička škola." E, tu sam tražio (smeje se). "Jesi li došao da se upišeš?" „Da,“ rekoh. "Treba da imaš završenu polu-maturu, pa posle da dođeš ovde. Nije ti ovo..." "Ja imam završenu polu-maturu." "E pa, dobro, sačekaj ovde, sada će doći direktor." Dobro, čekam ja, čekam, ali direktora nema.

Čujem ti ja jedan instrument, po prvi put u mom životu. Zvučao je tako lepo, toliko je brzo hvatao pasaż brzih tonova da sam morao da pitam ovog Frana: "Molim Vas, kažete mi o kom se instrumentu radi?" Reče: "Zove se truba. Profesor vežba." I ja odmah pomislih da ukoliko uspem da se upišem ovde, kao poseban instrumentću uzeti trubu, jer, izgleda, da je dobar instrument. Čekam i čekam, ali direktora nema. Napokon, dođe Frana i reče: "Penji se uz stepenice, skreni levo i tu ćeš naići na vra ta na kojima piše 'Direktor', možda će on moći nešto da učini za tebe." Dobro, odem ja gore, kucam na vrata, čuh da se neko kreće. Otvorih vrata i on me upita nešto na srpskom, on je bio Srbin. Ja ga gledam, ni reč ne razumem šta mi kaže. Ostadoh ukočen. Posle sam shvatio da me je on pitao kako se zovem. Posle sam, naravno, naučio srpski, ali tada, na njegovo pitanje: "Kako se zoveš?" ja sam odgovorio: "Truba!" jer sam mislio da me je pitao koji instrument volim.

I, tada je on počeo da smeje, a ja sam pocrveneo, bio sam u nepovoljnoj poziciji. Dok sam izlazio, nađoh se oči u oči sa direktorom. Došao je direktor koji je nosio je naočare, po prvi put sam to primetio, i reče: "Zašto si došao, momče?" Obratio mi se na albanskom. Obradovah sem mnogo, rekoh: "Došao sam da se upišem u ovu školu." Oni počеше da pričaju na srpskom i obojica se glasno nasmijaše ga, ga, ga {imitra njihovo smejanje}. Možda su se smejali zbog one trube (smeje se). "Dobro", reče, "da li imaš završenu polu-maturu?" Rekoh: "Da, imam." "A da li ti imaš izvod rođenih?" "Da, oba." Vadim dokumenta koje sam bio stavio u nedra, džepove tada nismo imali, već, tako, ispod košulje. Kada je bacio pogled na dokumenta, on reče: "Uh, pa ti si odličan. Ajde da probamo uši." Odošmo mi stepenicama, a ja sve milim u sebi o tome šta će njima moje uši, i šta će da mi urade. Nisam znao kako idu ti poslovi.

Otvrio je neka vrata, uđosmo u neku salu, nije bila toliko velika, ali meni se učini da jeste. Vidim ja neki instrument, šta li, na tri noge, on otvori kapak, vidim ja neke tastature, znači, to je pijano. Nije pijanino, već pijano. On reče: "Vidi, ja ću nešto odsvirati na ovom instrumentu, ja ću odsvirati, a ti slušaj dobro i reci kad je dosta." "Dobro, i udari ti on jedan dum {imitra zvuk tastature}. Ja sam uhvatio zvuk odlično. Prešao je rukom preko nekih dirki, tang, tang, tang {imitira zvukove dirki} i ispade odlično [on je ponavlja]. „Auu“, reče, „sad slušaj dobro, čim prepoznaš zvuk [notu] reci da ja prestanem. Sada ćemo da udaramo po dirkama istovremeno." Znači, to su bili akordi.

I to sam pogodio odlično. Ustade: "E, bre momče, ti imaš sluha, apsolutno." Bio je to Ljorenc Antoni. "Ti si primljen u ovu školu i postaćeš direkno moj đak. Ne truba, kao što si onome rekao,

bićeš violončelista kod mene. I stipendiju će ti dati sama škola, znači, bićeš stipendista škole.” I, ja sam se tada obradovao, odoh kući i jedva sam čekao da dođe septembar, da počne škola. Došao septembar, odoh u školu. Pozvao me on opet u kancelariju, dade mi jedan koverat i reče: “Idi u internat, potraži tamo toga i toga”, zvao se Kadrija, “on će ti naći mesto, tamo ćeš se hraniti, tamo ćeš spavati - u internatu.”

Dobro, odoh ja u internat, nađoše mi mesto, sve je bilo u redu, ali su se pojavili novi problemi. Počeli su mi da mi prave probleme neki sa nekih pozicija, tako da kažem, veoma nepoželjnih, veoma loših. Tamo sam bio naučio da uvek dobijam petice, ovde su, takođe, svi muzički predmeti bili petice, ali opšti predmeti su bili loši, jer uopšte nisam razumeo jezik. Nijedan nastavnik nije bio Albanac, osim Gani Ljubotenija koji nam je predavao albanski jezik, znači ništa ja razumeo nisam što se odnosilo na istoriju, metodiku ili na opšte predmete.

I, tada se nađoh u jednoj veoma lošoj poziciji. Bio sam navikao da budem odličan, sada sam bio jedva dovoljan, ili dobar. Dođe polugođe, odoh kod direktora i rekoh mu: “Druže direktore”, tada se oslovljavalo sa druže, “druže direktore, ja u drugom polugođu neću biti ovde.” “Ne, zašto? Ne, to, ne! Da li svestan gde si stigao u violončelu? Skoro si završio i drugi razred.” On mi je državao neke vežbe, ja sam završavao te vežbe veoma brzo, jer su mi išle od ruke. “Ne”, reče, “nemoj da se brineš, sve će polako doći na svoje mesto.” Rekoh: “Ne mogu da izdržim, nisam nikad imao dvojku u životu.” I, stvarno ne odoh više.

E, sad dolazi druga jesen, drugi septembar. Tu je bila opština, odoh ja kod predsednika opštine, zvao se Din Hoti: “Pripremio sam jednu molbu, predao sam je tamo, ovih šest meseci sam naučio nešto srpski, tražim jednu stipendiju, jer ću opet da idem u muzičku školu.” “Stipendiju ne, ali ćeš biti učitelj!” “Kakav učitelj, ja sam još dete?” “Učitelj”, reče, “to je odluka Centralnog komiteta, ko zna da čita i da piše on treba da bude učitelj, da se iskoreni nepismenost. U Damjanu imamo preku potrebu, tamo ćeš ti ići kao učitelj ove godine. Sledeće godine ti ćeš dobiti stipendiju ove opštine.” Ja tražim stipendiju, oni te šalju za učitelja, i, stvarno ja odoh za učitelja u Damjane.

E sad, možete zamislite, ja sam bio dete, dete da uči dete, i, uz to, bez ikakvog iskustva. Ipak, direktor škole, neki Demljush Maljaj, nakon proučavanja biografije pet-šest učitelja, dođe kod mene i reče: “Ti, sa ovakim ponašanjem i stavom, trebaš biti učitelj prvog razreda.” Rekoh mu: “Druže direktore, čuo sam od drugih da prvi razred traži iskusnog učitelja a ne jednog početnika kao što sam ja, ja, koji dnevnik nije nikada držao u rukama i nije ga ni video očima. Čuo sam od drugih učitelja, da...” On reče: “Ti ćeš preuzeti prvi razred ” I, stvarno ti ja postadoh učitelj, i to dobar; odlično sam se proveo sa njima, tako da sam se dugo vremena nakon toga prisećao te dece.

Bilo mi je zadovoljstvo da radim sa tom decom, veoma veliko zadovoljstvo. Prođe, tako, godina za godinom. Ja sam se posle opet upisao u drugi razred. Normalno, dok sam bio učitelj u Damjane, ja sam naučio srpski. Našao sam neki rečnik, ali i ljude koji su govorili srpski, pa sam ja namerno sa njima govorio srpski da bih naučio taj jezik. Odoh ja opet u školu ali sada sam već bio bolje pripremljen.

Ali, tada su počeli da dolaze i učitelji. Došao je Redža, Redžo Mulići¹⁰, iako on nije pričao albanski, on je razumeo. Posle, posle, na našu radost, bili smo na trećoj godini, na trećoj godini su došli profesori-Albanci. Ne samo ja, već svi Albanci su bili srećni što su došli ti profesori, jer predavanja na tvom jeziku su ipak drugačija, jer si ti razumeo jezik, drugačio si shvatao stvari. Došli su Enđel Beriša¹¹, Krist Ljeka i Sevime Džemalji.

Na drugoj godini ja sam svirao na violončelu i bio sam odličan, dok je jedan drug iz razreda, nije bio moj drug, već samo drug iz razreda, vežbao je flautu kod nekog profesora. Bio je Srbini, zvao se Barošić. Ja sam bio u školskom dvorištu a on je bio u predsoblju gde je vežbao flautu pre nego što je ušao profesor. Čujem ja taj zvuk, koji mi je veoma sličio kavalu. I, pravo da ti kažem, bez ikakvog ustručavanja ja odoh dole i rekoh mu: "Molim te, daj mi malo da probam flautu." "Naravno, uzmi je," reče. Zapamtio sam kako je flautu držao u ustima i kako svira na njoj. Uzeh ja flautu i odsvirah notu {zauzima poziciju falutiste}, pogodio sam iz prve, zvuk mi je bio vrlo dobar. Poređao sam prste na flautu i svirao neku staru pastirsku pesmu koja se izvodila na kavalu. Bio sam ubeđen da sam dobro odsvirao melodije, jer je profesor izašao, nosio je naočare, bio je Srbini: "Ko je svirao na flauti?" Ja sam držao flautu u rukama, nisam imao potrebu bilo šta da mu objašnjavam, ali si mogao da budeš izbačen iz škole ako nisi poštovao repertoar, ako nisi svirao prema datim notama. "Ti si svirao na flauti?" "Da." "Dođi samnom!" Hah, rekoh, evo nevolja (smeje se).

I, penjemo se mi stepenicama kod direktora Ljorenca. Reče mu on na srpskom, sad shvatam šta mu je tada rekao: "On treba, obavezno, da pređe na flautu. Slušao sam ga kako svira na flauti neko veoma lepo kolo, vrlo organizovano, treba da pređe na flautu." Ljorenc mu reče: "Kod mene je odličan na violončelu, zašto bi prešao tamo?" "Jer", reče profesor, "bio je odličan na flauti." I, ja pređoh tamo. Odošmo dole, uzmem ja flautu, gleda me Ljorenc i kaže: "Dođi u kancelariju. Sviraj sada ono što si dol e svirao." I, počnem ja da sviram istu melodiju, dok Ljorenc pomno prati {nastavlja glasnije}: "Zašto nisi pre kazao? Zašto nisi kazao da imaš flautu kući? Gde si ti vežbao?" "Ne, bre", rekoh, "prvi put sam video ovo ovde ali mi mnogo liči na kaval. Ja sam naučio da sviram na kaval još kao dete, ali ovo..." Nakon toga on reče: "Znaš šta, iako mi je žao da ideš jer si moj najbolji učenik, ti moraš obavezno da pređeš na flautu." I, tako ti ja pređem na flautu.

Za te dve godine, tokom trećeg i četvrtog razreda, ja sam uspeo da završim Platonovo –jednu veoma obimnu školu, završio sam flautu. U međuvremenu, odmah nakon što sam prešao na flautu, sretno Ljorenc, Anton Paška i kaže: „Idi na to i to mesto, tamo ćeš naći jednog mladića koji je odličan na duvačkim instrumentima." Dođe on jedne subote kod mene u Rogovo, kući. Dočekali smo ga kako običaj nalaže. On reče: "Imam nešto da vam kažem. Poslao me je Ljorenc, on kaže da si dobar na instrumentima." Rekoh: "Da, sa onim tradicionalnim sam odrastao. Ali, i flautu sam dosta dobro savladao." On reče: "Ja bih te zamolio da čujem ove tradicionalne, prvo kaval."

¹⁰ Redžo Mulići (1923 - 1982) bio je poznat kompozitor ranih Kosovskih klasičnih i koralnih orkestralnih delova. Takođe on je bio nastavnih i dugoročan producent muzičkog progama Radio Prištine.

¹¹ Enđel Beriša (1934 - 2015) je bio Kosovski akademik, nastavnih i profesor muzičke istorije u Prištinskom Universitetu. On je bio član Kosovke akademije nauka i umetnosti.

Svirao sam na kavalu i na fruli, ali uz sebe sam imao imao i flautu. Takođe, čuo je i kako sviram na flauti. Posle je bio napisao jednu odličnu reportažu u „Riljindji“, čini mi se 1957.godine, ali nažalost nje više ih nema. Bio sam ih sve sačuvao, ali sam ih izgubio tokom ovog zadnjeg rata. Odoše. Možda se to može naći u arhivi, ali pošto znam samo godinu...mnogo mi je žao te reportaže, bila je tako lepo napisana. U to vreme, kada sam ja još bio đak, Ljorenc je bio prešao u Radio Prištinu, kao producent, na funkciju producenta.

I, jednog dana je došao automobilom u Rogovo, po prvi put da sam video automobil, tu, u dvorištu. “Hajde”, reče, “uzmi kaval i uđi u kola ” “Šta je bilo?” I, pravo za Prištinu. Dovede me on u Prištinu i pravo u studio, gde sam snimio neka izvorna kola koja su sve do pred rat bila špica Radio Prištine. Uvek, jutarnja emisija je otvarana tim kolima, bila su veoma lepa.

Tog dana sam imao sreću, jer sam odmah ušao u studio, tu, u režiju, jer u sali je bilo neko snimanje, bio je Imer Riza sa svojom grupom. Ja slušam njihove pesme, izlaze oni, a ja samo gledam njegovu šargiju.¹² Gledam ja, brojim žice, izlaze mi osam. Sada, da bi proverio, brojim čivije, tu gde se vežu žice, ja ih opet brojim – izlaze mi osam. Hajde, hajde, hajde, i posle, kad sam mnogo kasnije sarađivao sa Malim Čamiljom [Qamili i Vogël] pitam ga: “Čamilje, sećas se kada smo bili u studiju i kad je odatle izašao Imer Riza sa šarkijom?” “Da?” “Ja sam bio izbrojao žice, nije ih bilo dvanaest već samo osam. Znači, ‘*Moja arkijo sa dvanest ica* ne postoji!’¹³ “Eh”, reče, “ni u Debru nije poginulo dvanaest hiljada ljudi.” Znači, ovo su bili naši štosovi (smeje se). Ovo je bilo vrlo interesantno.

Imer Riza, u stvari, kada me je čuo kako sviram, bio sam tada mnogo mlad, on je prosto bio iznenađen, zagrlio me je i rekao: “Ej, bre, momče, nikad nisam čuo da neko tako mlad svira tako dobro na kavalu. Gde si naučio?” Ja mu ispričah, objasnih mu kako je to išlo: “Naučio sam od mog oca, ali, u to vreme, naš mentalitet nije dopuštao da u odu uđu zajedno otac i sin, jer bi odmah počele priče i ismevanja.”

Ja sam tada svirao zajedno sa našim rođakom, Din Godenijem. Bio je odličan majstor i...samouki ortoped. Svirali smo na svadbama, na sedeljkama, svugde. Ali, bilo je nešto interesantno: ponedeljkom, ne svakog, ali često, išlo se u Đakovicu. Majstor koji je izrađivao kaval bi izlazio na most koji je spajao dve čaršije – veliku i malu čaršiju. Išli bismo baca Din i ja, on dosta star, ja tako mlad, uzimali bi kaval i stali nasred mosta i svirali. Tu bi se okupilo dosta naroda, tako da je bio problem preći most od gužbe koja se tu stvarala(smeje se). Svirao sam sa baca Dinom po svadbama, sa ocem ne. Sa ocem, krijući, u kuću da, ali u odama ne. Jer, rekoh pre, u to vreme je bio takav mentalitet.

Vratiću se opet na početak; sećam se naše porodice, bili smo veoma mala porodica. Sedmoro nas je bilo, najstarija setra se bila udala, ostadosmo nas šestoro. Znači, bili smo jedna veoma mala porodica. Bilo je po selima velikih porodica. Ali ,mi, kako smo rasli, ženili se, prvi, drugi, treći,

¹² Albanski muzički instrument sa osam žica

¹³ Albanska narodna pesma

kasnije i ja, postadosmo velika porodica. Posle, ja sam prešao ovde, u Prištinu, jer deca, zna se, ona su svetinja za porodicu. I, počeše deca...imam četvoricu sinova i jednu kćerku, svi oženjeni, kćerka udata. Imam šesnaestoro unučadi. Ali, svaki od njih ima svoj posao, svi oni rade. Jedan je u inostranstvu, u Norveškoj; dolazi; i ja sam bio tamo malo vremena. Iako sam imao vizu na tri meseca, ja sam mogao da ostanem samo jedan mesec, jer sa imao obaveze ovde, u pozorištu. Znači, imam četvoricu sinova i jednu kćerku.

Kaltrina Krasnići: A žena?

Šaćir Hoti: Ahh, žena, ona je otišla, rano je otišla. Interesantno, ona je bila sa planine, zdrava, bez ikakvih problema. Ali vrlo brzo, obolela je od kancera, od akutne leukemije; i pored toga što smo brzo intervenisali, bolest je nije poštedita. Kažu da se poneko i spasi, ali ona ne, umrla je, otišla. Tako, ja ostadoh sam sa snahama, sinovima i unučadima.

[Izvu eni deo iz videa-intervjua: voditeljka intervjuja pita intervjuisanog o njegovom profesionalnom ivotu]

Šaćir Hoti: Tih šesdesetih, kao da se nešto promenilo u odnosu na vreme...na moju ranu mladost, ali ne tako mnogo. Završili smo srednju školu; i, tada, pravo da ti kažem, imao sam moralnu obavezu da se vratim u moje selo i tu, koliko-toliko, da dam moj doprinos. Ne samo što sam koristio stipendiju, već sam želeo da tamo radim, pogotovo da radim na polju kulture, da pokušam da oživim selo i da radim sa decom, jer se vreme kada sam ja išao u prvi razred u Damjane bilo duboko urezalo u moje pamćenje, pa sam poželeo da tamo počnem da radim.

Znači, ja sam se vratio u selo Rogovo; tada, normalno, muzika je bila postala moja profesija, muzički predmeti subili moji predmeti. Uzeo sam muziku kao predmet, ali kako nisam imao dovoljno časova, uzeo sam i dodatne časove iz drugih predmeta, pretežno praktičnih časova. Uvek se događalo da neki nastavnik ne dođe, tada bih ga ja zamenjivao, posebno sam volio drugi razred, jer tada nije bio onaj sistem, jedan učitelj prati razred od prvog do četvrtog, već, jednostavno, uzmeš bilo koji razred, bilo koji ti pripadne (smeje se).

I, ja sam uvek uzimao drugi razred osnovne škole. Bio sam obradio dobro program, tako da sam bio ubeđen da ću imati uspeha snjima, u stvari tu mi je posao išao vrlo dobro. Što se tiče mog predmeta, muzičkog, situacija je bila vrlo loša, jer nismo imali nikakav instrument. Znači, nismo imali nijedan istrument koji daje neki zvuk, recimo, da sam imao pijano, ili pijanino, ili..., ali, apsolutno ništa, osim moje profesionalne flaute. Ali, flauta kao flauta, proizvodi zvuk, čuje se.

Ali kada se aktiviraju oba čula, znači, kada ti vidiš kako ruke prelaze preko dirki i kad čuješ zvuk, onda ti je laške uhvatiti notu. Tako da ja nisam bio uopšte zadovoljan sa muzičkim, iako sam već bio dobro savladao note. Znači, solfedo sam bio dobro savladao.

Posle, škola je počela postepeno da nabavlja instrumente. Sećam se dobro da je prvi istrument koji je stigao, da je bila mandolina, što je izazvalo veliku radost. Postepeno, došla je druga, zatim treća, imali smo već četiri mandoline, pa zatim violina, prima, bas prima. Zatim je došla harmonika i to je značilo veliku radost jer sam se već bio dobro pripremio za predmet. Ja sam

počeo da ispitujem učitelje ali i druge, te sam izabrao malu grupu koja je znala da svira na ovim instrumentima.

U to vreme su se davale predstave, javne predstave. Pripremao sam učenike, nekad individualne pesme, nekad horske pesme, hor je bio mali, nije bio veliki. Pravo da ti kažem, kulturni život je bio dosta oživeo. Prikazane su predstave tu, u selu, ali i u okolnim selima. Tako da, bilo koji instrument koji smo nabavili, a koji nisam nikad ni video ni pipnuo, nakon nekog vremena ispitivanja i proučavanja zvuka, vrlo brzo bih uspeo da ga savladam, tako da sam ubrzo svirao na mandolini, na violini, na prima bas violini. Razume se, svirao sam vrlo lepo na violini, ali ne kao pravi violinista. Jer, violinist treba...ona ima nekoliko pozicija, ja sam, naravno, svirao samo prve pozicije, one koje su mi trebale da pratim naš melos.

Znači, tada je počeo moj posebni deo života. Znači, taj period mladosti je najlepší deo mog života. Organizovali smo razna okupljanja, zatim šetnje i ekskurzije po gradovima, po selima. Ukratko, osećali smo se slobodnim, vrlo, vrlo slobodnim. Taj period u selu je trajao negde oko sedam godina. Ostaje jedan od najlepših perioda mog života. Bili smo, stvarno, dobro društvo koje je organizovalo razne vesele događaje, koncerte. Takav je bio naš život u selu.

Da, kasnije, negde '63-'64...ne bilo je '61-ve, došao je bio Ljorenc Antoni sa nekim etnografom ili etnomuzikologom, zvao se Nikola Hercigonja iz Zagreba. On je istraživač ili tako nešto- dođoše kod mene u Rogovo. Znači, tada je bila moja prva godina kao nastavnik. Kažu mi: "Uzmi instrument koji imaš i sviraj malo da te čuje ovaj Nikola Hercigonja." "Dobro." Svirao sam na svim instrumentima. On je bio jednostavno oduševljen, tako da se obratio Ljorencu: "Ovako, vi ovde imate nešto što je vrednije od zlata. On treba, svakako, da se 'iscedi' da bi se iz njega izvukao maksimum. Obavezno trebate iskoristiti njegov talenat." On je nameravao da istražuje i druge talente u Đakovici i u Peći, tako da me je zamolio da mu za to vreme pravim društvo: "I, obavezno ponesi neki instrument sa sobom." "Zašto, koji?" "Samo me kaval interesuje!" I, tako smo išli i sretali se sa raznim instrumentistima, pevačima kao što je bio Mazlum Mizini i drugi, u Đakovici i Peći. Vraćali bi smo u večere i spavali u Hotelu „Paštrik“ u Đakovici.

I, tu, u spavaćoj sobi, on bi rekao: "Hajde, uzmi kaval i odsviraj nešto." Posle malo vremena, on bi rekao: "Ja ovde čujem jedan vrlo plemenit zvuk. Ali neki zvuk, koji se čuje u pozadini, to je onaj pravi, taj pokazuju dušu instrumenta. Zato te molim da zadržiš ovaj instrument." Znači, ja sam tada ostavio stvarno dobar utisak.

Od tada je Ljorenc dolazio nekoliko puta u Rogovo i tražio da idem u Prištinu: "Ti treba, obavezno, da dođeš u Prištinu, jer narodni orkestar nema flautistu." I, tako, jedan put, dva puta. "Kako mi se čini, ja čujem zvuk flaute u vašem orkestru," rekoh. On reče: "Da, postoji flauta, ali ta flauta poznaje samo partituru." I, nastavi on: "Flautista nije naše nacije, tu nedostaje duša. Tu postoji instrument, ali instrument bez duše, zato što ti poznaješ narodni izvorni melos, ti treba, obavezno da dođeš u Prištinu." Ali sam bio u velikoj dilemi: da idem u Prištinu, da ostavim mesto rođenja i da ostavim decu sa kojima sam se toliko vezao, sedam godina nije malo. Bio sam u velikoj dilemi.

Posle je dolazio i Esat Mučoli koji je dugo vremena vodio orkestar. Bio je moj drug iz škole i uvek

smo bili dobri drugovi: “Trebalo, obavezno, da dođeš. Treba nam jedan takav zvuk koji bi dao potrebnu boju orkestru.” I, pronašli smo kompromis: “Dođi ti jedno dve-tri godine, ako ti se ne bude sviđalo vrati se opet.” I, ja se pomirim stim, dadoh mu reč: “Dolazim na posao u septembru”, jer oni bi dolazili, obično, leti, u avgustu, za vreme odmora. “U septembru počinjemo da radimo, treba da počnemo zajedno.” “Dobro.”

Dođoh u Prištinu, brzo su završene sve formalnosti: molba, rešenje. Primljen sam za stalno, rešenje je bilo za stalno, slično ovom rešenju koje sad imamo na godinu dana, ali za stalno. I, počeh da radim u orkestru, ali mi je misao stalno bila kod moje dece i mojih drugova. Ali, kako je vreme, postepeno prolazilo, ja sam se sve više i više prilagođavao ovde, pronađoh i ovde dobro društvo, uz moje staro društvo, koje ne zaboravljam.

I, postepeno ja se prilagodih ovde, ostadoh...kako kaže ona poučna narodna priča: „Dođe seljak da prodaje drva u Prizeren, kod pekara da prodaje drva, jer su pekare obično kupovale drva. Čim je konj primetio vodu na šadranu, krenuo da pije vodu, ali vlasnik ne da. Gledaju to neki zlatari, tu je bilo dosta zlatarskih radnji, i, kažu mu da pusti konja neka pije vode, a seljak će na to: „Ne, jer ukoliko se bude napio ove vode, on više neće hteti u selo,“ (smeje se). Tako i ja, dođoh ovde u Prištinu, počeh da radim, dođoh na jednu ili dve godine, ali ostadoh, jer zbilja, u orkestru pronađoh mesto... pravo mesto za rad.

Moje obaveze ovde su bile mnogo manje nego tamo na selu: tamo, osim što sam bio učitelj, bio sam i zamenik direktora za sedam godina. Koje smo sve normativne akte trebali da napišemo, to samo mi znamo. Bili smo obavezni da saradujemo i sa Savezom omladine i sa Socijalističkim savezom i sa Savezom komunista. Nikada odmora nismo imali, osim kada bismo organizovali svetkovine.

A ovde, ovde je bilo skroz drugačije: niti je bio Savez omladine, niti Socijalističkog saveza, ništa. Jedina moja obaveza je bio moj instrument. Pravo da ti kažem, ovde sam počeo da radim kao flautista u orkestru, dobro sam se probio odmah na početku. Nažalost, instrumenti su bili u vrlo lošem stanju. Svirao sam, ali sa mnogo poteškoća. Kad imaš dobar instrument ne treba stisnuti toliko čvrsto klapne, već treba samo mali pritisak, a ja sam morao da ih pritiskam jako da bih dobio željeni zvuk (smeje se).

Tako da mi je uvek bilo žao pesme “Bareša”¹⁴ kada smo je snimali. Imao sam jednu amortizovanu flautu, ali sam morao da učinim sve da izvučem željeni zvuk. I dan-danas kada čujem Nedžmiju kako peva „Barešu“ ja žalim što nemadoh bolju flautu u to vreme!

Znači, prva godina je prošla odlično, počeo je festival „Akordi Kosova“, učestvovao sam na njemu kao... radio sam sa orkestrom ali sam učestvovao i na komponovanju. Konkurisao sam zajedno sa Adem Ejupijem, sa Šahindere Berlajolijem, zatim sam bio osnovao ansambl “Azem Bejta”. Čak sam bio zauzeo prvo mesto sa tim ansamblom 1972. sa tekstom...sa tekstom našeg poznatog pesnika Redžep Hodže, “Ah, Hurije”, bio je to veoma lep tekst. I članovi ansambla su

¹⁴ Bareša (Pastorka - srb) je jedna od veoma popularnih pesama Redžo Mulićija koju pevala Nedžmije Pagaruša, a tekst napisan od strane Rifata Kukaja. Pesma opisuje život jedne pastorke u planini.

pevali, bila je odlična interpretacija, zauzeli smo bili prvo mesto. Znači, “Zlatnu Okarinu“ sam dobio u 1972.god.

Kad sam već spomenuo Nedžmiju i “Barešu”, reći ću još nešto. Tokom 1969. godine osvojili smo prva mesta na mnogim saveznim takmičenjima. Tako da smo predstavljali Jugoslaviju na Međunarodnom festivalu u Zapadnom Berlinu. Tad sam po prvi put leteo avionom, a avion je sleteo u Istočni Berlin, tako da su nas sa troje kola, bili su taksiji, prebacili u Zapadni deo, prolazivši kroz onaj čuveni zid koji je delio Berlin. Vozač, Nemač, pričao nam je, mi jezik nismo znali, ali smo razumeli šta nam kaže: “Okolo, bum, bum, mina. Okolo ima mina,” i, videli smo bodljikavu žicu koja je bila dosta visoka.

I, kada se približismo granici, siđosmo s kola i uzemosmo instrumente. Prošli smo kroz zid, kroz Berlinski zid, bila je nekavrstav lavirinta... nisi išao pravo, već nekim cig-cag prolazom do Zapadnog Berlina. Čak i taj cig-cag nije bio mnogo širok, tek toliko da prođe jedan čovek sa dva kofera, možda više... I, kada stigosmo tamo primetili smo veliku promenu, svuda: zgrade, parkovi, toliko da se ne može opisati. Tu je bilo kao u raj. Tamo, u Istočnom Berlinu, bile su sive zgrade, siromaštvo se primećivalo, nekako mračno, s’ove strane svetlo, takva velika promena se ne da opisati (osmehuo se).

Dobro, odosmo mi tamo, nakon dva dana odmora, počesmo sa generalnim probama. Bilo je mnogo generalnih proba, a mi smo nakon njih bili veom razočarani jer orkestri iz drugih država su bili mnogo veći, pravi simfonijski orkestri, hor od 50-60 ljudi. Mi smo bili samo sedmoro orkestranata, samo šestoro smo bili, sedma je bila Nedžmija. Znači, mi smo trebali da popunimo scenu sa sedmoro članova a drugi su imali više od stotinu. Bili smo mnogo razočarni jer nismo mogli uraditi ništa - kako da ovako konkurišemo. Bilo je to zaista neshvatljivo, ali dođe vreme.

Jedna spikerka, jedna lepotica koju nikad nismo videli... ona bi dolazila povremeno kod nas, jer je pogrešno čitala ime Nedžmije. Rekla bi {imitira spikericu}: “Nedž... Nemdžija, aha Nemdžija Pagačuša!” “Ne bre, Nemdžija, već Nedžmija,” pokušali smo nekoliko puta, i, tako je naučila kako se izgovara njeno ime “Nedžmije”. Kad ona izađe na scenu, opet se zbunila: “Nemdžije,” i ode. Dobro, izađosmo mi, prvu pesmu, „Čuju se tupi...“ Nedžmija je na festivalu izvela tri pesme: prva pesma „Čuju se tupani na sve četiri strane“ a ja sam je pratio na čifteliji¹⁵. Čiftelija je izazvala veliko interesovanje; Druga pesma je bila “Moje oči plačljive” – obe pesme je obradio Isak Mučoli. “Moje plačljive oči ” sam, opet, pratio na čifteliji i bila je ispraćena aplauzom; tu smo osetili da se atmosfera zagrejava, da imamo nešto. Ali opet su nam padali napamet oni orkestri od ...; i, zadnja je bila “Bareša”.

Nakon izvođenja “Bareše” čulismo takav aplauz, jednostavno, odjeknuo je veliki aplauz kakav nismo čuli nikad u životu, frenetičan aplauz. Kad smo sišli sa scene, Nedžmija je morala da se vrati opet na scenu da otpozdravi publiku, i mi se vratismo u hotel. Nismo znali šta da radimo. Znali smo da smo imali uspeha, ali niša zvanično.... sutradan, dođoše iz jugoslovenskog konzulata u Nemačkoj. Oni dolaze, čestitaju, eh, tada... znači mi smo tada osvojili prvo mesto, postigli smo

¹⁵ Narodni dvo-žicni albanski instrument

izvanredan uspeh.

Putovali smo avionom a vratili smo se vozom. Pravo da ti kažem vraćali smo se zadovoljni i pomalo ponosni, jer doći ćemo u Prištinu, pitaće nas za ovaj uspeh, pisaće o tome novine. Tada je bila „Rilindja“, bile su i neke druge novine...Mi smo došli, prođe jedna nedelja, prođe druga, prođe mesec dana, deset meseci, prođoše više od 50 godina, od '69-te i niko ništa nije napisao o tome, nijednu jedinu reč. I, to je naša stvarnost, ono što je bilo vredno nisu objavili. To je bio više naš uspeh, nego uspeh Jugoslavije, jer smo bili obučeni u nacionalnu nošnju; i Nedžmija je bila u nacionalnoj nošnji, i sve pesme su bile na albanskom. Znači, ovo što se desilo je bilo veoma loše, srećom Nedžmija je još uvek imala nemačke novine koje su objavile reportažu na dve ili tri stranice i koje se objavile i veliku Nedžmijinu sliku. To su bili ti momenti.

Tada je to bila postala naša jedina obaveza, osim obaveza prema Radiju, znači mi smo bili obavezni da pratimo izvođače narodnih pesama. Pevači koji su bili primljeni u Radiju su bili različite starosti, jer si tada morao da ispunjavaš određene kriterijume. Mladi pevači su trebali da prođu kroz audiciju. Audicije na kojima su učestvovali mladi pevači su bile organizovane jednom nedeljno. Komisija je pažljivo ocenjivala svakog kandidata: koje su njegove predispozicije, kakva mu je intonacija, kakva mu je dikcija, boja glasa i drugi elementi što čine jednog pevača. Samo onaj ko je ispunjavao sve ove kriterijume bi posle došao, svremena na vreme, da nešto snimi.

Naša je obaveza bila da, osim što smo morali da snimamo nedeljno dva puta po dve pesme, znači četiri pesme, učestvujemo na koncerte unutar i van Kosova, čak i u drugim državama. Posebno nam je bilo lepo vreme kada smo išli na koncerte na Zapad, pogotovo tamo gde je bilo dosta Albanaca, jer tih godina, sedamdesetih, Albanci sa Kosova su počeli masovno da idu na rad tamo. Tako smo, u tim mestima, išli jedan put ili dva puta godišnje, obično tokom novembarskih i prvomajskih praznika.

Normalno, išli smo po Evropi u van nje. Bili smo i u Americi, dva puta. Svi ti koncerti, sva ta putovanja, te maršute su bile organizovane. Malo, ne malo, ali ipak nam je nedostajala ona naša, lična, sloboda.

Mi smo išli kao orkestar sa pevačima, ali nam je repertoar bio određen pre i overen sa tri pečata, tako da van tog okvira nismo mogli da izađemo. Bilo je zahteva da se ide van predviđenog, bilo je zahteva da ima više pesama iz mesta rođenja jer jedan broj njih je bio pobegao odavde. A mi, umesto da pevamo nešto van repertoara, izašli bismo na binu i ponavljali neki refren ili celu pesmu, ali van repertoara nije bilo odzvoljeno.

I još nešto što nas je mučilo: sve naše pesme smo pevali u stilu ljalje-ljulje¹⁶ ili sve naše pesme su bile o ljubavi, nisu bile epske sa nacionalnim karakterom...ne, ne, samo ljubavne pesme. Retko, veoma retko, su dozvolili da se izvodi neka epska pesma ali ona se odnosila na borbu protiv Turaka.

¹⁶ Upotrebljavase da opiše kič muziku na Albanskom.

Takve su bile dozvoljene, ali ostale ne. To je bio naš nedostatak, to je bilo ono...išli smo mi, ali nije bilo tog zadovoljstva...to je bio moj profesionalni rad na Radiju.

Kaltrina Krasnići: Kad ste počeli da idete u Albaniju? Kakvi su bili odnosi sa Albanijom?

Šaćir Hoti: Da, da.

Kaltrina Krasnići: Kada ste počeli saradnju?

Šaćir Hoti: Da, u okviru našeg posla, počeli smo saradnju i nastavili je sve do uvođenja prinudnih mera. To je počelo, nekako neplanirano, mislim da je '71 -ve bila organizovana neka svadba, mislim da je neki Albanac organizovao svadbu u Beogradu. On je pozvao nas na svadbu, udavao je kćerku, svadba je bila u Hotel „Beograd“. I, mi odosmo, čitave noći smo svirali, bila je lepa svadba. Sutradan, onako umorni i bez sna, idemo na doručak pa posle da se vratimo za Prištinu. Rekoh mojim kolegama: “Oh, vala, ovi iza mene pričaju na albanskom, pozdraviću ih.”

“Ne, nemoj, ne znamo ko su oni...” Ja ne mogah da izdržim, okrenuh se put njih i rekoh: “Dobro jutro ljudi!” “Dobro jutro! Daj da sednemo zajedno.” Mi nismo znali o kome se radi. Oni sedoše pored nas, predstaviše se: “Ja sam ambasador...sekretar u ambasadi Albanije u Beogradu, Hajrulah Kupljoja.” Svi su oni radili u ambasadi.

Bio je...bio je jedan veoma dobar festival u Albaniji, zvao se „Majska dekada“, koji je trebao da se održi uskoro, jer smo mi tada bili željni takvih stvari, pa smo pratili taj festival. Rekoh ovom sekretaru: “Festival se bliži, voleli bi smo veoma mnogo, da dođemo...kako možemo doći na taj festival?”

“Kako ne, more, mislim da je to vrlo moguće. Jedan od vas nek donese pasoše ovde, ja ću vam dati vize i vi idete tamo.” I, mi ti pošaljemo jednog našeg druga u Beograd...Zef Tupecija. Siromah, umro je; ode on tamo uzeo je vize i vratio se. Šta sad da radimo: vize imamo, dozvolu ne. Odemo mi kod generalnog direktora, Kemalj Deve, i uđemo mi u njegovu kancelariju, on je bio dosta iznenađen kad nas je video. “Hej, šta se desilo? Čitav orkestar je došao?!” I mi mu objasnimo o čemu se radi: “Vize imamo, dozvolu nemamo, šta da radimo?” Dozvolu smo trebali da dobijemo, prvo, iz radne organizacije gde smo zaposleni. “Vi”, reče, “treba da idete, svakako! Dozvolu od Radjia imate, a za druge dozvole ja ću se potruditi, ja ću to završiti, vi idite.”

I, stvarno nam dozvoliše, odosmo mi tamo, ali smo dobili dozvolu za samo jednu nedelju, dok je festival trajao dve nedelje. Kad je prošlo nedelju dana, mi smo se bili spremili da se vratimo, pakovali smo stvari, ali organizatorka festivala, Ljirije Čelji, reče: “Gde idete, bre?” “Vraćamo se, toliko je trajala naša dozvola.” Tog momenta nas je pozvao generalni direktor odavde: “Imate dozvolu za još jednu nedelju. Znači, vi ne mrdate odatle do kraja festivala.”

Bio je to nezaboravan doček, neopisiv, veoma, veoma topao doček u to vreme. Ali, razumljivo, vreme je takvo bilo, nigde nismo mogli da idemo bez pratioca. Videli smo dobre i loše stvari: dobra stvar je bila ta što tada nije bilo nezapošljenih, loša je bila ta što u prodavnicima nije bilo robe,

ljudi su bili vrlo loše obučeni. I stvarno si mogao da primetiš da su lica ljudi izgledala ispijeno, blede, u poređenju sa našim. Kada smo se vratili, dolazili bi ljudi i pitali kako je tamo. Bili smo u dilemi da li da ispričamo istinu. U tom slučaju oni bi nas nazvali špijunima (smeje se). Tu se nismo snašli, nimalo. Životna sećanja ponekad sama izvire (smeje).

Kaltrina Krasnići: Do kad ste radili na radiju?

Šaćir Hoti: Na radiju sam počeo da radim od 1967. pa do uvođenja prinudnih mera, znači '89-te, zna se dobro šta se tada desilo – čitav svet je video kako su oni ušli kod nas. Od tog dana kada smo izašli, niko nije više pitao za nas. Kasnije, nakon rata je osnovan „Radio Kosova“ ali mnogi od nas su ostali van objekta. Skoro smo svi ostali vani. Svi su pokušali da se snađu nekako, neki su...jednostavno su ostali kući.

Naše aktivnosti su bile vezane sa našim poslom, druge nismo imali. Ali posle '72-ge, imali smo više slobode. I repertoar je bio drugačiji, tada smo bolje stajali. To se osećalo i tokom koncerata koje smo održavali vani. Tako je bilo sve do 1981.; nakon toga se promenilo dosta toga: nije se radilo samo o cenzuri, bilo je to nešto gore od toga. Zbog jedne jedine reči nije bilo dozvoljeno da se pesma snimi.

Bili smo sve slabiji, kao orkestar mogli smo zadovoljiti samo naše osnovne potrebe. I, pravo da ti kažem, sve teže i teže smo ispunjavali normu, jer ono što bi jednom dobilo dozvolu za izvođenje, sledeći put bi bilo zabranjeno. Imali smo nekakav metalni orman, tu bismo stavili on što je bilo zabranjeno; taj orman smo zvali “Embargo”.

Meni se desilo tih godina, kada sam radio na jednoj pesmi: pređem samo jedan put čitavu „*Malësore*”¹⁷ koju je pevao Adem Ejupi: “Oj, devojkco, gorštanko, oj orlu što s planine sjajiš kao vatrena zvezda,” ovo su bile prve reči pesme. I, oni su tu pesmu zabranili i stavili su u “Embargo”; pozvali su me na odgovornost: “Kome si ti ovo pevao? Šta znači ono ‘Oj, devojkco, gorštanko’, šta znači ono ‘Oj orlu...’? Nešto si hteo da sakriješ!” “Oh, ne, bre, tekst upošte nije moj. Ja sam samo uradio melodiju.” Izgleda naivno, ali ja ispao veliki problem. Znači, tu počinje ono najgore. Svakim danom, nakon svake nove demonstracije situacija je postojala sve gora, ne samo kod nas već svuda. Svakim danom je bilo sve i gore i gore, sve do uvođenja prinudnih mera.

Orkestar se nalazio na odmoru, na godišnjem odmoru. Svake godine naš godišnji odmor je trajao dva meseca. Jedan mesec nam je pripadao na osnovu staža, jer smo svi imali dug staž, dok smo drugi mesec imali kao kompenzaciju za prekovremene časove. Oni nisu plaćali prekovremene časove, već su ih nadoknađivani slobodnim danima. I, bili smo na odmoru, kada su uvođene vanredne mere. Čitav svet je video to nasilje... Od tog dana svi smo otišli kućama i pokušali da se snađemo kako znamo i umemo: neko je ostao kući, neko je otišao u inostranstvo... Pravo da ti kažem, ja sam se bavio drugim aktivnostima koje su mi bile pri srcu, od kojih nikad nisam odustao bez obzira na moje obaveze: nisam se odvajao od mog izvornog narodnog instrumenta.

¹⁷ Gorštanka

Pre toga, svaki izvorni instrument koji sam imao, želio sam da ga doterujem, da ga nešto izmenim kako bi dobio željeni ton, željeni zvuk. Ali, uvek sam razmišljao da kada budem izašao u penziju, da ću se baviti proučavanjem ovih instrumenata. Želeo sam da unapredim instrumente u tri pravca: da sviram bolje na njima to što je moguće, da ih sam izrađujem i da istražujem koje je drvo, metal ili plastika napogodnija za izradu, i treće, pokušao sam da pišem posebno o svakom instrumentu.

Pisao sam o svakom instrumentu, posebno o izvornim instrumentima: pokušao sam da opišem kao se izrađuje, koje su njegove mogućnosti, znači, da objasnim tehnologiju njegove izrade. Tehnika sviranja je nešto drugo, nešto stvarno posebno, jer svi ti instrumenti proizvode drugačiji zvuk, ali i da postoje bliski instrumenti koji imaju različite nazive: recimo, postoji frula, pa frulica, pa sviralo, pa fancik...svako mesto ima svoje nazive. Ona ima svoj zvuk, svako može na njoj da svira, jednostavno staviš u usta i duvaš. Ali naš instrument, kaval, koji je veoma star i koji se koristio od davnina, ne možemo znati tačno od kada, ali se svi muzikolozi slažu da se radi o veoma starom instrumentu, kaval zadenut za pojasom. On nema zvuk, već se on stvara pomoću usana. Znači, tu treba biti pažljiv, da se dobro prouči. Čim se on shvati i čim se uzme u ruke, mislim da svako može na njemu svirati. Kaval je karakterističan po tome što dok traje zvuk koji on proizvodi, čuje se nekakav izdisaj. Taj izdisaj pokazuje da se zaista radi o jednom plemenitom instrumentu. Iza tog instrumenta stoji samo jedan jedini čovek, znači radi se zaista o jedinstvenom instrumentu.

I, počeo sam, prvo, da na njemu sviram razne muzičke žanrove. Nikad nisam odbijao nikoga u smislu, "ne, tu neću jer se tu svira ovo ili ono," samo da se koristi ovaj nacionalni instrument. Čak, kada su kasnije počeli, nakon rata, kad je počeo uveliko da se svira i peva rep i rok, ja sam se bio nekako povukao, kad sretnem mog prijatelja, mog dobrog prijatelja, Enđel Berišu, kažem: "Treba držati distancu u odnosu na ovaj žanr, šta kažeš?" "Ne, naprotiv. Ja te obavežujem, kao tvoj profesor i kao tvoj prijatelj, da ideš svugde. Taj zvuk će stići do nekog uveta, može biti da će se nekome i dopasti, možda će neko poželeti da svira na tom instrumentu." I, tako, radio sam sa različitim muzičkim žanrovima. Radio sam i na filmovima: "Kukum", "Čuvari magle" i drugi. Radio sam i u pozorištu: obrađivali smo ozbiljnu muziku, znači, bavio sam se svim muzičkim žanrovima i veoma sam zadovoljan. Ni drugi do sada nisu imali primedbe na moj rad i ja sam zadovoljan svojim radom.

Posle sam počeo da sam izrađujem svaki instrument. Tokom rada vršim i istraživanja, proučavam razvoj tog instrumenta, posebno kvalitet zvuka, jer većina njih ima različite nazive; recimo gajde, koje su veoma zanimljiv instrument, imaju različite nazive u zavisnosti od mesta gde se koriste: instrumentista prebira po otvorima i proizvodi tonove, ali što se muzičke skale tiče ona je vrlo siromašna, jer proizvodi samo 5-6 tonova; pet rupa proizvodi šest tonova. Muzički instrument uvek proizvodi ton više u odnosu na broj otvora.

Posle rata, bavio sam se svojim ansamblom. Bio sam ga osnovao još kada sam došao u Prištinu, "Azem Bejta". Za to vreme sam snimio veliki broj diskova, ili kako su se tada zvali, gramafonskih ploča. Napravio sam veliki broj snimaka za radio, tako da fonoteka Radio Kosova poseduje veliki broj tih snimaka. Uzeo sam i preradio sam ih tako da ih sada često puta izvodimo. Izdali smo jedan album, drugi je u pripremi, skoro gotov. Možda ćemo moći i njega da završimo, ali nešto je nebo

loše {trlja prste} (smeje se). Opet treba...treba da se plati studio, ali možda nađemo ovde nekog donatora. Pri kraju sam i rada na drugom albumu sa tim ansamblom. Iako su u godinama, vratili su se pesmi veoma uspešno, jer sve ide s godinama...mlađi imaju drugi elan, drugu energiju...drugačiji su. Ali na probama su uspeli da dostignu određeni nivo, čak su bili i dobri, jer su dosta dobro uvežbali neke pesme.

[Izvu eni deo iz videa-intervjua: intervjuisani pri a posebno za okarinu]

Šaćir Hoti: Ona je bila uvek nekako zagonetna za mene dosta dugo vremena – originalna ilirska okarina. Ona je kod nas pronađena, negde '70-tih godina, mislim negde '67- '68, blizu sela Orenik, kod Srbice. Pronašli su je naši arheolozi, a ja, čim sam čuo, poželeo sam da je imam. Kakav je to instrument? Neki muzički instrument je pronađen, ali ja nisam znao kakav je to instrument. Kad su ga pronašli, bio sam mnogo znatiželjan, ilirski muzički instrument, zamišljao sam ga kao veoma starog, zna se poreklo, zna se gde je pronađen, trebali bi biti ponosni na to.

Pokušao sam tada da dođem do njega, ali su mi prvo rekli da se čisti i da nama pripada.... [nerazumljivo] i odlučih da ga potražim; dođoh u muzej da tražim instrument. Ali, direktor mi reče: “Možeš uzeti instrument samo uz službeni zahtev od strane Instituta, jer, ionako je hermetički zatvoren silikonom i ne može se otvarati na zahtev pojedinca, već na zahtev...” Molio sam tadašnje muzikologe da otvore instrument, oni su mi odgovarali, otvori ćemo...”

Znači, postojala je znatiželja, i, što je vreme više odmicalo, ona rasla još više, posebno nakon 1972.god. kada sam dobio prvu nagradu “Zlatnu okarinu”. I, tako, nikad ne mogasmo da uputimo zvaničan zahtev, nismo mogli dobiti okarinu, nismo mogli znati kakav zvuk i kakav ton ona proizvodi. I, dođe rat. Rat ne donosi nikad ništa dobro, već loše. Ja sam ovde imao veliki broj instrumenata: neke sam ja napravio sam, neke su mi donosili drugi, neke sam ja nabavljao, jer gde god sam išao uvek sam kupovao jedan, dva ili više. Ali, kad smo došli, ovde nismo ništa našli, čak nisam našao ni neke moje partiture. Ja sam trebao...trebao sam ponovo da slušam te pesme i da ih transkriptujem.

I, tako, posle rata sam bio mnogo ubeđen da ćemo otvoriti taj instrument i da ću ga proučiti. Kad dođoh, njega nema, instrument nije bio tu, nestao je sa mnogim drugim objektima, nestao je ko zna gde, ne zna se njegova sudbina. Može biti da je pao u loše ruke, nema ga u muzejima u Beogradu. To sam proverio, ne nalazi se u Beogradu. I, moja radoznalost mi nije nikad davala mira. Šta da radim? Kao da čujem njegov zvuk? Kakav je to instrument?

Najveću pomoć sam dobio od Edi Šukrie¹⁸ i etnomuzikologa Redžep Munišija, jer njih dvoje su ga imali u rukama. Obratio sam se Edi i zamolio je: “Razmere si mi dala, iz knjiga znam razmere, ali te molim da mi kažeš koje je forme bio, je li bio cilindričnog oblika ili je bio okruglog, da nije bio slučajno oštećen?” Jer, mnogi su instrumenti pronađeni oštećeni, a što setiče oblika, razlikovao se po poreklu: iz Istoka su bili drugačijeg oblika, bili su malo pljosnati i mali su četiri otvora, dok iz južne, Latinske Amerike imaju oblik životinje, oblik ptice, oblik...a ova naša, ilirska okarina, je

¹⁸ Edi Shukriu (1950 -) je poznati Kosovski arheolog i profesor arheologije i antičke istorije u Universitetu Prištine.

imala jedinstven oblik u čitavom svetu. Bila je potpuno cilindrična kada se gleda odozdo {pokazuje rukama}, gotovo od nule, polako se širi do šest...onaj fi,¹⁹ kako mi to zovemo, je do šest centimetara i posle opet pada na nulu {improvizuje rukama gornji deo instrumenta}. Ima jedinstven oblik na čitavom svetu. Ima svega dva otvora za sviranje, a na sredini ima malo veći otvor gde izlazi...koja se zove usnica, jer se tu stavljaju usne i proizvodimo zvuk.

I, na početku sam ga izradio od drveta, prema proporcijama koja mi je dala Edi i kako mi je opisao Redžep Muniši. Drvo ko drvo, zvuk je bio odličan, ali mislim ja, to je druga vrsta materijala. Počeh da ga pravim od blata, bilo je mnogo smešan taj moj rad, jer nikad u životu nisam radio sa blatom (osmeh). I nikako nisam uspeo da mu dam željeni oblik. Kontaktirao sam neke vajare i pitao ih kako se to može napraviti od blata. Oni su mi dali potrebna uputstva. I tako, postepeno ja naučih da ga pravim od blata, i, videh da sam bio u pravu, jer zvuk je sada drugačiji nego kod drveta. Zemlja je nekako zbijenija, tako da daje drugačiji zvuk.

Sad, to je vrlo interesantno: na početku uzeh i privučem usnama, probah, pronađoh nekakav zvuk koji je...u muzici se zove onako okrugao, puni zvuk. Otvorih jedan otvor, otvorih i drugi, i počeh da stvaram intervale. Interval kuart, mala terca a kad spojimo ova tri tona, dobijamo akord sekste. Ili, jednostavno kako mi kažemo da solemiziramo.

I tada, mislim u sebi, čemu je služio ovaj instrument: da li je on bio neki ritualni instrument, ili je bio nekakva dečja igračka, ili...? Ali, ako ga malo pažljivije pogledaš, ako ga malo duže posmatraš, onda ti izgleda kao nekakva ljudska glava, kao glava neke boginje sa bradom, izgleda kao neki ufo. I, postepeno, kako sam ga proučavo dan za danom, videh da nisu u pitanju samo tri tona već da daje šest veoma lepih tonova. I daje neki prirodno minimalan i prirodno harmoničan, odličan ton.

Normalno treba imati ovojnicu, treba je malo više držati u rukama, da se malo više vežba da bi se proizveo jasan ton. Znači, radi se o instrumentu od pre pet hiljada godina, koji uz pomoć dve rupe proizvodi odlične melodije; obavezno ovaj instrument treba proučiti jer, svugde u svetu su nađeni razni instrumenti, ali su svi oni proizvodili poznate tonove. Sad ja moram da pronađem novi ton (smeje se) kalemljenjem. Jednostavno, uzmem jednu polovinu od jednoga i drugu polovinu od drugoga i dobijem jedan odličan ton.

Do sada, ja sam uspeo da od zemlje napravim okarinu na osnovu opisa koja mi je dala Edi Šukriu. Ima problema kako se peče glina. Ona treba da se peče na oko 900 stepeni. I, mi nemamo ni tu pećnicu ovde, raspitao sam se kod pekara, ali njihove pećnice ne mogu da postignu te stepene. Tako, na sreću, imam jednog mog prijatelja u fabrici opeke u Landovici, a tamo...zove se Naser, mnogo mu hvala. Dobro me je dočekao, nekoliko puta mi je omogućio da koristim njegovu peć tamo, iako sam se ja malo ustručavao, on mi je uvek, bez ikakve rezve, uvek izlazio u susret. Znači, samo što se tiče korišćenja pećnice, inače sve drugo sam naučio. Imao sam dobar tretman kod bivšeg ministra, sad kažem bivši-ministar Memlji [Krasnići], on je stvarno pomogao zaslužene ljude, daelio je priznanja. Ovaj novi, za sada...još mi nije pokucao na vrata(smeje se).

¹⁹ Fi-grčki,prečnik

Dužina ilirske okarine je osam santimetra, dok na mestu gde je najšira, ima šest santimetra. Ima dva otvora, ja sam vršio vrlo precizna merenja, napravio sam jedan otvor kod usnice, ovo se zove usnica, tu treba da duvamo...tu se spajaju usne. Do rupice...ovo zovu prva rupica {opipava rupicu}, ona je veličine 44 milimetara. Dok ova druga {pokazuje na drugu rupicu}, je 42 milimetra, ona je nešto viša, dok je raspon između dve rupice 38 milimetara.

Ova ima dve rupice koje daju tri note. Ovi su originalni tonovi ilirske okarine {Svira na okarini}. Ovi su, znači, originalni tonovi, znači, sa ova tri tona, ako se ritmički koriste, nešto može i da se uradi sa njima. Ali melodiju ne mogu razviti, samo da je otvore. Ali njihovim kalemljenjem mogu se dobiti dobre melodije, pogotovo našeg narodnog melosa. Probaću i ovo {svira na okarini}. Ili jednu drugu veoma poznatu narodnu melodiju {nastavlja da svira}. Znači, ovi tonovi mogu da se nakaleme i mogu se izvući. I, ove mnoge naše narodne pesme, jer naše narodne pesme koje su stvorene za orkestar, one su mnogo razvijene, mnogo puta veće od oktave. E, ovo je otprilike na nivou seksta, a u okviru šest tonova mogu se izvesti mnoge naše narodne pesme. Jedan veoma jednostavan instrument proizvodi jedan veoma kvalitetan ton, veoma mek, nije oštar...mek je ton.

Znači, ovo je ona okarina koja potiče iz vremena srednjeg neolita, a to je, prema arheologu Edi Šukriju, vreme Starčeva, odnosno vreme kada su stvarana nebeska božanstva. Napočetak, čak, nebeska božanstva su prikazivana u veoma malim oblicima, a posle su prikazana u većim oblicima. Ovaj instrument ostaje (smeje se)...ovaj jedini instrument je nađen u Oreniku, nažalost original nemamo. Ali sam se trudio da je napravim što sličnije originalu na osnovu dobijenih proporcija. Ovo je ta okarina.

[Izvu eni deo iz videa-intervjua: voditeljka intervjua pita o ratu i o tome kako je on pro ivo to vreme]

Šaćir Hoti: Rat kao rat, uvek donosi zlo. Ubijali su ljude, najveća žrtva koja se ne može nadoknaditi je ljudska žrtva; traume, i one su jedna vrsta žrtve...znači, mi, u vreme rata, znači, pre nego što smo pobjegli iz kuća, kao što i vi znate {obraća se onima koje vode intervju}, i viste doživeli to. U to vreme bili smo...nije bilo nikakvog valjanog izvora informisanja, jer su naši bili zatvoreni. Preko nekih radija samo uspevali da se nešto informišemo, pa i o bombardovanjima NATO-a; dva ili tri dana, ne znam koliko je to trajalo, kada je u naše naselje došlo nekoliko policajaca. Bili su maskirani i namazani crnom bojom. Kako im je bila duša, takva im je bila i boja lica. Dođoše ovde, kod kuće, i, jedan koji se našao ispred vrata reče: "Živ ili mrtav, biraj!"

Posle smo morali da pobegnemo ne mogavši ništa da ponesemo iz kuće. Da smo barem znali da će doći, uzeli bismo bar nešto, stavili makar malo u džepove, ali smo izašli bez ičega. Okupili smo se na ulici, tu smo čekali jedno pola sata, nakon toga su nam rekli da se vratimo svojim kućama. Malo smo se obradovali, ali, uzalud...poterali su nas prema železničkoj stanici, tamo smo ostali čitav dan, niko nije znao ništa, niko nije pričao...najzad je došao voz, negde oko tri posle ponoći, puno ljudi je tu bilo, neki su ulazili kroz vrata, neki kroz prozore. Niko nije mogao da se približi vozu. Ode taj voz, posle dođe drugi voz. Mi koji smo bili ostali popesmo se u taj voz, čak se sećam veoma dobro, zadnji sam ušao u taj voz, pomogli smu mi nekida uđem kroz prozor. U tom kupeu, ili kao se već zove, bilo je namjanje 50 ljudi. Svi jedan uz drugog, nisi

mogao da dišeš, mogao si slobodno da spavaš tako, na nogama, jer drugi ti nisu dali da padneš na zemlju.

I, na taj način, polako, polako, stani, pa opet kreni, više je stajao nego što je išao, negde oko sedam časova smo stigli u Blace. U Blace, na granici sa Makedonijom. Tu smo sišli, ostali smo tako između dve granice, tu blizu neke reke, neke rečice, tu smo ostali nedelju dana, mogu slobodno reći, ostali smo jedan čitav vek. Gledao bih na sat, sekundara bi radila, tak-tak, vreme nije nikako prolazilo, bilo je to mnogo teško vreme za nas. I na našu nesreću, padala je neka sitna kiša, bez prestanka, bilo nam je hladno.

Negde, nakon dva- tri dana, stigla nam je pomoć od nekih humanitarnih organizacija iz Makedonije, bili su Albanci ti koji su se organizovali. Donosili su nam čebad, ali nas ona nisu mogli zaštititi od kiše, tu ostadosmo nedelju dana. Nakon nedelju dana, dođoše neki autobusi, ali tu je bila čitava masa ljudi, na hiljade. Napuniše se autobusi i pođoše put Albanije. Kada smo se približili Strugi na putu prema Albanskoj granici, neki momci su zaustavili autobuse i započeli žustru prepirku sa vozačima autobusa i od njih zahtevali da, neizostavno, okrenu autobuse put Struge i okolna sela. Naterali su vozače da sva tri autobusa skrenu sa puta i da putnici siđu u Velještu.²⁰

Znači, čitavo ratno vreme smo proveli u Velješti. Oni, veljištani, su nas dočekali nabolje što su mogli, kao da smo rođena braća. Doček je bio mnogo, mnogo više od obične solidarnosti, mnogo dobar. I pored takvog dočeka na svakom mestu, ipak je ostala praznina u duši, ostao je žal za onim...mismo se osećali nekako prazno i mučno, brinuli smo za one koji su ostali u Prištini, jer smo čuli da su ljudi sa Sunčanog brega²¹ ostali tamo. Brinuli smo o našim prijateljima i drugovima koji su ostali tamo, jer što se tiče kuća, znali smo da ćemo ih naći opustošene i zapaljene, ko zna šta će se dogoditi sledeća tri mesecia.

Pravo da ti kažem, možda su bila tri meseca u pitanju, ali nama vreme nije nikako prolazilo, pa smo mislili da to traje trideset godina jer...dan nije prolazio nikako. Uvek u mislima smo se pitali kuda će nas odvesti ova oluja.

I, mi se vratismo, ali ne samo u našoj kući, već u čitavom naselju nisi mogao skupiti opremu za jednu kuću; mi nismo našli ni polovinu stvari u kući. Nismo našli, bukvalno, ništa, ništa od nameštaja, svi prozori i vrata slomljeni..., svu radionicu su odneli. Nisam našao nijedan instrument. Jednu flautu sam imao od srebra, ali i ako je bila dosta skupa, nije mi bilo žao kao dva kavala koji su imali svoju istoriju. I instrument ima svoju istoriju, kao što je okarina. Ona ima svoju istoriju koja je već poznata, jer se zna i njeno poreklo. I ona je bila nešto sveto za mene, nažalost ni nju nisam našao. Znači, od svega što su uzeli najviše mi je žao ta dva kavala. Znači, to je to...

Sada, kad smo se vratili, mi smo mislili da ćemo opet početi sa radio orkestrom. Nekoliko puta smo išli do radija, ali ništa nije bilo, čak se i narodni orkestar rasformirao. Turski orkestar je bio u okviru radija, i njega su raspustili. U to doba bio je i zabavni orkestar. Znači, u okviru radija

²⁰ Veliko selo nedaleko od Struge

²¹ Gradsko naselje Prištine

postojala su tri orkestra. Oni su...oni su nekako ostali u tom orkestru, a mi ostali kud-koji (smeje se). Ja, pravo da ti kažem, sam nastavio da se bavim mojom delatnošću-interpretiranjem. Svirao sam sa svim pevačima, pogotovo sa narodnim. Znalo se da svako od njih voli svoju melodiju, svoj instrument.

Navodim kao primer, Iljir Šaćirija, ne postoji instrument koji nije uključio u svoj repertoar. I što je interesanto, počevši od frulice, znači od najjednostavnijeg instrumenta pa sve do kavala. I, to je ta posebnost u njegovim pesmama, zato sam ga i naveo kao primer. U svojim pesmama on se trudi da svim tim instrumentima nađe mesto, ne samo formalno, već su oni postali suštinski deo pesme. Znači, zadovoljan sam kako oni koriste instrumente. Veoma sam zadovoljan i sa mladima, jer sve ide u korak sa vremenom. Da, i sa mladima, iako ne pripadam žanru kojii oni koriste, jer, pravo da ti kažem, ja sam odrastao uz izvornu narodnu pesmu, ali oni ipak koriste instrumente za svoje pesme.

[Izvu eni deo iz videa-intervjua: voditeljka intervjua pita intervjuisanog o njegovim mladala kim snovima i koji su od njih ostvareni]

Šaćir Hoti: Pravo da ti kažem, mlad čovek luta sa svojim snovima u mnogim pravcima. Ja sam, još iz školskih dana, čak i kad sam bio na Višoj profesionalnoj školi u Prizerenu, uvek sam mislio o tome da se bavim samo izučavanjem instrumenta. Ne znam zašto, možda mi se u mozak usadio taj zvuk, ali sam uvek bio opredeljen da studiram instrumente. Kada sam svirao flautu u orkesturu, pričao samsa Redžom, Redžo Mulićijem, koji je bio šef orkestra, o tome šta da radim; gde bi mogao da studiram, gde bi mogao da idem...Beograd je daleko, u Skoplju nikad nisam bio, a za Ljubljanu ni da pomislim.On mi ovako reče: “Ti si mi bio učenik, bio si jedan od...u harmoniji si bio najbolji, u solfeđu...zna se već, imaš apsolutni sluh. Tebi je mesto u studijama za kompozitora, za kompozitora bi mogao, ali za instrumentalistu ne.”

“Zašto?” “Ti instrument svaki dan držiš u rukama, svaki dan ga proučavaš, i šta će ti dodatne studije za to? Što se mene tiče ne. Ali bih te nešto zamolio: nikad nemoj zapostaviti narodni instrument. Njega uvek drži uza se.”

Bio je zainteresovan da izvrši transkripciju starih izvornih kola. Reče mi : “Uzeću snimak jednog ili dva kola i pogledaću ih kući.” Uzeo ih je, pogledao kod kuće i došao. U to vreme radili smo na Veterniku, tamo gore smo imali naš studio. On reče: “Zaš šta? Ti treba da uradiš transkripciju tih kola. Ti si taj koji je svirao ova kola, ti ih poznaješ bolje nego ja. I za solfeđu ti si nam bio uzor.” Dobro, rekoh, da probam, pa ćemo videti. Dođoh kući i počeo sam da transkriptujem, znači ja pišem muzičke znakove. Kada sam završio dadoh mu da ih pregleda.“Ne! Ovo i ja mogu da uradim.” “I šta da radim?” “Treba da radiš samo sa trideset dvojkom.”²² Onda sam ponovo obradio to kolo i odneo ponovo na pregled: “Nisam zadovoljan.” “Zašto?” “Teško je ovo za čitanje. Nek čita ovo neko ko je sposoban” (smeje se). “Ti”,reče, “nastavi traskripciju kao i do sad.”

²² Vrsta muzičke note

I tako je to ostalo, dugo vremena to nije više pominjano. Sada nakon...nakon toliko godina setio sam se kola i počeo da ih transkriptujem. Transkriptovao sam samo stara kola koje sam ja otkrio, dok ova druga, autorska, koja su moja, njih sam podelio na one za kaval, za frulu za pojas, i za bišnicu.²³ Dok za ove druge nisam zainteresovan da ih transkriptujem jer su mnogo rasprotranzjeni u svetu, i nisu sve...ne postoje posebna kola za njih. Ali, ovi su malo posebni instrumenti. Za njih sam napravio transkripciju, možda nekad neko naiđe na njih i ugledaju svetlost dana. Možda treba da ih objavim negde. Glavno je da su one gotove (osmehnuo se).

²³ Vrsta gajdi